

Kurs logiki: lekcja 32. Błędy w rozumowaniach: błąd nieformalny (materialny). Część 2: Ekwiwokacja i błędne koło w rozumowaniu

- [Wprowadzenie](#)
- [Animacja](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Zygmunt Ziemiński, *Logika praktyczna*, Warszawa 1998.
- Platon, *Eutydem*, tłum. W. Witwicki, Kraków 2007.

Kurs logiki: lekcja 32. Błędy w rozumowaniach: błąd nieformalny (materialny). Część 2: Ekwiwokacja i błędne koło w rozumowaniu

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

W bardzo znanym skeczu Kabaretu Dudek pod tytułem *Sęk* akcja scenki rozgrywa się wokół dwuznaczności słowa *sęk*. Jeden z uczestników rozmowy telefonicznej używa tego wyrazu w przenośnym znaczeniu, w związku frazeologicznym w tym *sęk*, czyli o *to chodzi; na tym polega trudność*, natomiast drugi rozumie ten wyraz dosłownie: jako znajdujący się na desce ślad po podstawie gałęzi wrosniętej w pień. W każdym języku naturalnym istnieje wiele pojęć, które – w zależności od kontekstu lub związku frazeologicznego – mogą znaczyć różne rzeczy. Tak powstaje jeden z charakterystycznych nieformalnych błędów rozumowania, który poznasz na dzisiejszej lekcji.

Twoje cele

- Pogłębisz rozumienie nieformalnego błędu w rozumowaniu.
- Poznasz dwa inne, typowe, nieformalne błędy rozumowania: ekwiwokację i błędne koło w dowodzeniu.
- Poćwiczysz rozpoznawanie tych błędów w określonych tekstach i kontekstach.

Animacja

Polecenie 1

Zapoznaj się z animacją, a następnie wyjaśnij swoimi słowami, na czym polega błąd ekwiwokacji. Postuż się własnym przykładem.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DLfh2B9VS>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Ekwiwokacja, czyli niejednoznaczność w rozumowaniu*.

Polecenie 2

W okienkach czatu ułóż krótki dialog, w którym jeden z rozmówców popełni błąd ekwiwokacji.

Przeczytaj

Retoryka, drzeworyt w: Gregor Reich, *Margarita Philosophica*, Strasbourg, 1512
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Sztuczki wielkich retorów

W dialogu *Eutydem* Platon przedstawia i krytykuje działania [sofistów](#). Relacjonuje m.in. następujący zabawny dialog:

((Platon

Eutydem

Kleiniaszu, ci spośród ludzi, którzy się uczą, to są ci mądrzy, czy też ci głupi? [...]

On odpowiedział, że ci, którzy się uczą, to są ci mądrzy.

A Eutydem mówi: Ty nazywasz niektórych ludzi nauczycielami, czy nie?

Zgodził się.

Nieprawdaż, nauczyciele są nauczycielami tych, którzy się uczą. Tak jak kitarzysta i bakałarz byli przecież nauczycielami twoimi oraz innych chłopców, a wyście byli uczniami.

Przyznał.

Więc prawda, że kiedyście się uczyli, to jeszcze nie wiedzieliście tego, czegoście się uczyli?

Nie – powiada.

Więc czyście byli mądrzy, kiedyście tego nie wiedzieli?

Ano nie – mówi.

Nieprawdaż, więc jeśli nie mądrzy, to głupi?

Tak jest.

Więc wy ucząc się, czegoście nie wiedzieli, uczyliście się jako głupi?

Chłopak skinął głową.

Więc głupi uczą się na mądrych, Kleiniaszu, a nie mądrzy, jak tobie się wydaje.

Źródło: Platon, *Eutydem*, tłum. W. Witwicki, Kraków 2007.

Retorzy i mówcy wszystkich czasów lubią sięgać po tego rodzaju sztuczki, na **ekwiwokacji** budując swój arsenał słowny. W powyższym przypadku ekwiwokacja polega na tym, że słowo *mądrość* i jego logiczne przeciwieństwo, czyli *głupota*, brane są w dwóch różnych znaczeniach, czego Platon nie ujawnia rozmówcy. Raz słowo *mądrość* pojmowane jest jako zdolność – mądry jest ten, kto się umie nauczyć, a za drugim razem mądrość rozumiana jest w znaczeniu efektu finalnego nauki, czyli posiadanej określonej sumy wiedzy. Podobnie głupota, raz rozumiana jest jako tępota, czyli niezdolności do przyswojenia wiedzy, a za drugim razem – jako brak wiedzy.

Tego rodzaju zabiegi, przeprowadzone w procesie dowodzenia świadomie lub nie, są współcześnie bardzo powszechne. Dlatego należy starannie się przyglądać, czy w przedstawionej nam argumentacji słowo, które występuje w niej więcej niż raz, jest za każdym razem użyte w tym samym znaczeniu.

Zasada trzydziesta piąta: Zwracaj uwagę, czy słowa użyte w wypowiedzi za każdym razem występują w tym samym znaczeniu.

Różne funkcje ekwiwokacji

Należy zwrócić uwagę, że ekwiwokacja pełni w kulturze wiele różnych funkcji. Oprócz retoryki i **erystyki**, w których używana jest jako narzędzie wywołania wrażenia słuszności jakiegoś stanowiska, stosuje się ją na co dzień w jeszcze przynajmniej trzech różnych funkcjach, które nie mają tak „niecnych” zastosowań jak erystyka. Są to dowcip, ironia i reklama. W popularnym serialu komediowym *Dwóch i pół*, którego głównymi bohaterami są dwaj bracia mający niezbyt dobre stosunki z własną matką, w jednym z odcinków możemy usłyszeć dialog opierający się na następującym groteskowym rozumowaniu:

- *Święta należy spędzić z bliskimi.*
- *Nie spotkamy się w święta z naszą matką.*
- *Dlatego mamy szansę na spędzenie świąt z naszymi bliskimi.*

W tym humorystycznym dialogu słowo *bliscy* w pierwszym zdaniu zostało użyte w znaczeniu krewni, natomiast w ostatnim rozumiane jest w znaczeniu *bliscy emocjonalnie*. Używanie jakiegoś słowa w dwóch różnych znaczeniach i budowanie na tym zabawnego lub zaskakującego nieporozumienia jest jednym z najbardziej niezawodnych narzędzi autorów skeczy i seriali komediowych.

Analogiczną funkcję może pełnić ekwiwokacja w złożonych wypowiedziach ironicznych. Wybiera się wtedy jakieś wieloznaczne słowo i w kolejnych częściach wypowiedzi używa się go w różnych znaczeniach, żeby w efekcie uzyskać intrygujący paradoks lub przewrotny komentarz do jakiejś sytuacji. Możemy np. powiedzieć:

*Barbara złamała kość miednicy.
Dlaczego nie używała prysznic?*

Jeszcze inna ważna funkcja ekwiwokacji jest wykorzystywana w spotach reklamowych, w których dwuznaczność jakiegoś słowa w kolejnych odsłonach spotu przykuwa uwagę widza, dzięki czemu reklamowany produkt zapada odbiorcy w pamięć. Taki zabieg był np. wykorzystany w reklamie jednej z dawniej znanych marek proszków do prania, Pollena 2000, w której aktorki ubrane w sarmackie stroje odgrywali scenkę zaczynającą się od słów: *Ociec, prać?*. Ponieważ potocznie *prać* może metaforycznie oznaczać *bić*, zaintrygowany widz słuchał dalej, po czym okazywało się, że chodzi o pranie w znaczeniu dosłownym. Wiele lat później inna kampania reklamowa wykorzystwała motyw staropolski zbudowany na słowie *oszczędzać*. W pierwszej scenie spotu wyraz ten był używany w jego staropolskim znaczeniu: *darować życie*, natomiast w drugiej okazywało się, że chodzi o oszczędzanie pieniędzy w banku.

Błędne koło w dowodzeniu

Niekiedy zdarza się, że jakieś rozumowanie formalnie wydaje się poprawne, podczas gdy zawiera pewien błąd polegający na tym, że to, co ma być dowiedzione i jest ujęte w tezie, wcześniej jest w mniej lub bardziej jawny sposób zawarte w przynajmniej jednej z przesłanek użytych w dowodzeniu. Taką konstrukcję argumentu nazywamy błędnym kołem. Klasyczną postacią błędnego koła przyjmują niektóre potoczne argumenty na rzecz istnienia Boga. W skrócie dowodzenie takie brzmi następująco:

*Pismo Święte poświadcza istnienie Boga.
Pismo Święte mówi prawdę, bo pochodzi od Boga.
Zatem Bóg istnieje.*

Podobnie możemy stwierdzić:

*Jan jest mądrym człowiekiem.
Dlatego Jan mówi mądre rzeczy.*

W takich przypadkach błędne koło jest dość łatwo zidentyfikować. Jednak zazwyczaj jest ono bardziej ukryte, np. w postaci domniemanej i nieujawnionej w rozumowaniu pomocniczej przesłanki, którą możemy ustalić jedynie, dopytując naszego rozmówcę o szczegóły jego rozumowania. Rozważmy taki przykład:

A: Przede wszystkim należy chronić życie. Dlaczego? Bo na przykład, kiedy wybieramy między życiem a uczciwością, większość ludzi wybierze życie. Podobnie, kiedy wybieramy między ryzykiem życia a karierą zawodową, większość ludzi też wybierze życie. B: Ale dlaczego ludzie tak wybierają twoim zdaniem? A: Bo życie jest najważniejszą wartością.

W powyżej przedstawionym rozumowaniu rozmówca założył w jednej z przesłanek to, co było przedmiotem dowodzenia.

Zasada trzydziesta szоста: zwracaj uwagę, czy teza rozumowania nie jest powtórzeniem twierdzenia wcześniej przedstawionego w jednej z przesłanek.

Słownik

erystyka

(gr. *éris* – kłótnia) sztuka prowadzenia sporów polegająca na używaniu pozamerytorycznych argumentów, mająca na celu wygranę dyskusji, bez względu na prawdę

błąd nieformalny

wnioskowanie poprawne formalnie, ale błędne ze względu na cechy i zestawienie użytych przesłanek

sofiści

(gr. *sofia* – mądrość) grupa filozofów, wędrownych nauczycieli, aktywnych na przełomie V i IV w. p.n.e; utrzymywali się m.in. z nauczania zasad prowadzenia sporów i retoryki, przypisuje się im także szereg rewolucyjnych, jak na tamte czasy, poglądów, np. że wszelka prawda i normy etyczne są względne

ekwiwokacja

(fr. *équivoque* – dwuznacznik; łac. *aequus* – równy, gładki, *vox, vocis* – głos, dźwięk) błąd logiczno-językowy, który powstaje, gdy przynajmniej w dwóch miejscach jednej wypowiedzi jedno pojęcie jest użyte w różnych znaczeniach

myślenie figuralne

zazwyczaj jest to błąd w odbiorze wypowiedzi, polegający na tym, że określenie użyte w niej w sensie obrazowym lub metaforycznym jest brane dosłownie

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Błąd ekwiwokacji występuje wtedy, gdy...

- co najmniej jedno pojęcie w przedstawionym rozumowaniu użyte jest w sposób niejednoznaczny.
- wniosek nie wynika logicznie z przesłanek.
- przesłanki nie mają ze sobą związku logicznego.
- w rozumowaniu co najmniej jedno wieloznaczne pojęcie użyte jest w dwóch miejscach w dwóch różnych znaczeniach.

Ćwiczenie 2

Uzupełnij tekst wyrazami z ramek.

ekwiwokacją, błędnym kołem, formalny, nieformalny, metaforycznie, ironicznie, dosłownie, symbolicznie

W skeczu Kabaretu Dudek *Sęk* pojawia się w rozumowaniu błąd
nazywany Polega on na tym, że jeden z rozmówców rozumie słowo *sęk*, a drugi –

Ćwiczenie 3

Błędne koło w rozumowaniu występuje zawsze wtedy, gdy...

- co najmniej jedna z przesłanek zawiera to, co jest dowodzone w tezie rozumowania.
- w rozumowaniu brakuje tezy.
- rozumowanie zawiera ukrytą przesłankę.
- rozumowanie ma przesłanki niezwiązane logicznie z tezą.

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

W przytoczonym wcześniej fragmencie dialogu Platona słowami rozumianymi w dwóch różnych znaczeniach były *mądrość* i *głupota*. W jakich dwóch różnych znaczeniach można by użyć takich wyrazów, jak *polityk* i *nauka*?

Ćwiczenie 6

Wykorzystując dwuznaczność słów podanych w poprzednim zadaniu, zaproponuj przykład rozumowania, które zawiera ekwiwokację.

Ćwiczenie 7

Przyjrzyj się poniższemu rozumowaniu:

Jan jest prawdomówną osobą.

Wiem to dlatego, że Jan nigdy mnie nie oszukał.

Wiem, że nigdy mnie nie oszukał, bo jest osobą prawdomówną.

Jaki błąd zawiera to rozumowanie? Na czym ten błąd w tym przypadku polega?

Ćwiczenie 8

Niektórzy filozofowie twierdzą, że cała nasza wiedza opiera się na pewnym ukrytym błędnym kole. Należą do nich m.in. Georg Wilhelm Friedrich Hegel i Hans Georg Gadamer. Hegel miał powiedzieć: *Jeśli spojrzysz na świat rozumnie, to i on spojrzy na ciebie rozumnie*. Postrzegamy świat jako racjonalny, to znaczy jako opierający się na dających się zrozumieć prawach natury, ale tylko dlatego, że sami chcemy na niego w ten sposób patrzeć, a więc z góry to zakładamy. Czy zgadzasz się z tym poglądem? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Dla nauczyciela

Autor: Tomasz Mazur

Przedmiot: Filozofia

**Temat: Kurs logiki: lekcja 32. Błędy w rozumowaniach: błąd nieformalny (materialny).
Część 2: Ekwiwokacja i błędne koło w rozumowaniu**

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

2. Logiczne wady wypowiedzi: sprzeczność wewnętrzna, niedopowiedzenie i okazjonalność, nieostrość, wieloznaczność i chwiejność składniowa. Uczeń:

6) wyodrębnia poszczególne znaczenia przykładowych wyrażen wieloznacznych;

7. Błędy w rozumowaniach: błąd materialny i formalny, błędne koło w rozumowaniu, ekwiwokacja. Uczeń:

2) odróżnia rozumowanie z błędnym kołem bezpośrednim od rozumowania z błędnym kołem pośrednim;

3) wyjaśnia, na czym polega błąd ekwiwokacji w podanym rozumowaniu.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Pogłębisz rozumienie nieformalnego błędu w rozumowaniu.
- Poznasz dwa inne, typowe, nieformalne błędy rozumowania: ekwiwokację i błędne koło w dowodzeniu.
- Poćwiczysz rozpoznawanie tych błędów w określonych tekstach i kontekstach.

Cele operacyjne. Uczeń:

- pogłębia rozumienie nieformalnych błędów w rozumowaniu.
- poznaje błędy logiczne: ekwiwokację i błędne koło;
- wyjaśnia, na czym polegają błędy ekwiwokacji i błędnego koła;

- rozpoznaje te błędy m.in. w wypowiedziach codziennych, tekstach, reklamach.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją

Nauczyciel prosi uczniów, żeby obejrżeli w internecie skecz Kabaretu Dudek zatytułowany *Sęk*. Zadaniem uczniów jest wyjaśnienie powodów nieporozumienia ukazanego w skeczu oraz głównego źródła efektu humorystycznego.

Faza wstępna

1. Podanie tematu i celu lekcji.
2. Nauczyciel prosi ochotników o przedstawienie wyników pracy domowej. Komentuje usłyszane odpowiedzi, naprowadzając klasę na problem dwuznaczności pewnych używanych przez nas na co dzień słów i tego, co się dzieje, kiedy wplatamy taką dwuznaczność w nasze rozumowanie.

Faza realizacyjna

1. Prowadzący zajęcia dobiera uczniów w pary. Zadaniem każdej z nich jest przygotowanie krótkiego skeczu, podobnego do wystąpienia Kabaretu Dudek, tak

żeby centralnym punktem skeczu była dwuznaczność jakiegoś słowa.

2. Nauczyciel prosi ochotników, żeby przedstawili swoje skecze. Każdą prezentację komentuje, wprowadzając pojęcie ekwiwokacji i rozważając z klasą, do jakiego zwodniczego rozumowania dana dwuznaczność mogłaby być użyta.
3. Uczniowie zapoznają się z treścią e-materiału. Nauczyciel komentuje najważniejsze punkty, upewniając się, czy uczniowie dobrze je rozumieją.

Praca domowa:

1. Każdy uczeń ma za zadanie przez tydzień obserwować rozgrywające się w przestrzeni publicznej rozmowy, starając się ocenić, czy zawierają one ekwiwokacje lub błędne koła. Przykłady takich błędów zapisuje w zeszycie.

Materiały pomocnicze:

- Drozdowicz Z., *Czego powinni nauczyć się filozofowie i czego mogą oni nauczyć innych?*, w: „Filo-Sofija” 26(2014/3), s. 29–40.
- Ziemiński Z., *Logika praktyczna*, Warszawa 1998.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Przeczytaj” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.